

El paradís perdut: el populisme explicat com a resposta a la naturalesa fragmentària del temps, l'espai i la rapidesa de l'avanç tecnològic*

Dora Vrhoci

UNIVERSITY OF GRONINGEN

d.vrhoci@student.rug.nl

Rebut: 07/02/2019

Acceptat: 21/09/2019

RESUM

Les societats i les tecnologies contemporànies estan evolucionant a un ritme cada vegada més ràpid. Els avanços en el camp de la realitat augmentada (RA) i en la informàtica en general han conduït a jocs que ens permeten submergir-nos en mons plens de zombis, robots o *pokémons*. La globalització està fent que el món estiga cada vegada més interconnectat. Al mateix temps, el desenvolupament de diverses plataformes de xarxes socials està canviant la forma en què les persones s'impliquen diàriament en la política i la cultura. Es pot dir que el temps i l'espai mai han sigut més líquids, fragmentaris i comprimits.

Davant d'aquest conjunt d'evolucions, les idees postmodernes sobre la fragmentació del temps i l'espai, la ruptura de les narratives d'identitat personal i nacional, així com el concepte d'*utopia*, poden proporcionar eines teòriques sobre la reacció de diversos agents davant del ritme ràpid del canvi tecnològic (com la tecnologia de la informació i les comunicacions (TIC) i la digitalització), i les posteriors alteracions en la percepció humana del temps i l'espai.

Aquest document reconstrueix els principis clau del pensament postmodern sobre els fenòmens culturals i mostra com l'experiència canviant del temps i l'espai (induïda per la globalització i els avanços tecnològics) influeix en els èxits recents dels partits populistes a Europa i altres llocs. A més, el document situa la narrativa dels populistes i el dol nostàlgic per un passat ideal en un *continuum* més llarg de pensament utòpic i distòpic. Això s'interpreta com un intent de construir una visió d'un espai homeostàtic que, una vegada conceptualitzat com a eina retòrica, serveix per a crear llaços entre «persones (bones)».

Paraules clau: política europea, desenvolupament tecnològic, populisme, utopia, postmodernisme.

ABSTRACT. *Paradise Lost: Explaining Populism as a Response to the Fragmentary Nature of Time, Space, and the Rapid Pace of Technological Advancement*

Contemporary societies and technologies are evolving at an ever-swifter pace. Advances in the field of Augmented Reality (AR) and in Computer Science at large have led to games that let us immerse ourselves in worlds stuffed with zombies, robots, or *pokemon* critters. Globalization is making the world ever more interconnected, and the development of diverse social media platforms is changing the way people engage with politics and culture in their daily lives. Time and space have arguably never been more liquid, fragmentary, and compressed.

Against this host of developments, Postmodern ideas on the fragmentation of time and space, the rupture in personal and national identity narratives, as well as the concept of "utopia," can provide theoretical tools, shedding light on how various agents react to the rapid pace of technological change (such as Information and Communications Technology (ICT) and digitalization), and subsequent alterations in Man's perception of time and space.

* Article traduït de l'anglès. El text original està publicat a *Debats. Journal on Culture, Power and Society. Annual Review 4*.

This paper reconstructs the key tenets of Postmodern thinking on cultural phenomena, showing how the changing experience of time and space (induced by globalization, and technological advances) bear on the recent successes of populist parties in Europe and beyond. Furthermore, the paper places populists' narrative of and nostalgic mourning for an ideal past in a longer continuum of utopian and dystopian thinking. This is then interpreted as an attempt to build a vision of a homeostatic space that, once conceptualized as a rhetorical tool, serves to forge bonds among '(good) people'.

Keywords: european politics, technological development, populism, utopia, postmodernism.

SUMARI

Introducció

La desintegració del temps i l'espai i una «cerca de la seguretat» en el despertar d'allò efímer

- La noció de metanarratives en el context de la política nacional de la identitat
- La metanarrativa d'un passat comú com a configuració espaciotemporal impregnada de significat i valor
- Compressió espaciotemporal, el desmantellament de les configuracions espaciotemporals i la pèrdua de continuïtat
- La «cerca de seguretat» en el món actual

Reviure utopies perdudes

- El passat nacional com a metanarrativa utòpica
- L'atractiu nostàlgic de passats compartits
- El poder retòric de la utopia

Conclusions

Autor per a correspondència / Corresponding author: Dora Vrhoci. Faculty of Arts. European Literature and Culture - Research Centre Arts in Society (University of Groningen). Oude Kijk in 't Jatstraat 26. 9712 EK Groningen (The Netherlands).

Citació suggerida / Suggested citation: Vrhoci, D. (2019) El paradís perdut: el populisme explicat com a resposta a la naturalesa fragmentària del temps, l'espai i la rapidesa de l'avanç tecnològic. *Debats. Revista de cultura, poder i societat*, 133(2), 55-70. DOI: <http://doi.org/10.28939/iam.debats.133-2.5>

INTRODUCCIÓ

Les societats i les tecnologies contemporànies estan evolucionant a un ritme cada vegada més ràpid. Els avanços en el camp de la realitat augmentada (RA) i en la informàtica en general han permès desenvolupar jocs on podem submergir-nos en mons plens de zombis, robots o *pokémons*. La globalització està fent que el món estiga cada vegada més interconnectat. Al mateix temps, el desenvolupament de diverses plataformes de xarxes socials està canviant la forma en què les persones s'impliquen quotidianament en la política i la cultura.

Al llarg de la història, el ritme accelerat de l'evolució tecnològica i la creixent integració global han afectat les societats humanes de diverses maneres. Per donar alguns exemples, el procés de modernització¹ pot conduir a un canvi, dels valors tradicionals als valors

1 En la seua comprensió de la *modernització*, l'article utilitza la següent definició d'Inglehart i Welzel (2009: 34): «La modernització és una síndrome de canvis socials vinculats a la industrialització. Una vegada que es posa en marxa, tendeix a penetrar tots els aspectes de la vida, de manera que genera ocupació especialitzada, urbanització, nivells creixents per a l'educació, esperança de vida així com creixement econòmic».

seculars i racionals, que facilita l'establiment de cultures polítiques democràtiques (Inglehart i Welzel, 2009). De la mateixa manera, la globalització² i els avanços en les TIC (com ara telèfons intel·ligents, ordinadors portàtils, ordinadors de taula) poden influir en com experimentem el temps i l'espai. Així, el fet que dues persones puguen fer un vídeo xat en temps real, tot i que una visca, per exemple, a San Francisco (EUA) i l'altra a Maastricht (Holanda), redueix la distància entre les dues parts. Els canvis en la nostra percepció del temps i l'espai poden aparèixer més tard en diferents àmbits de la vida política i cultural.³

En la seua filosofia del postmodernisme, David Harvey (1990: 240) encunya el terme *compressió espaciotemporal* per a descriure l'efecte dels processos que «revolucionen tant les qualitats objectives de l'espai i el temps que ens veiem obligats a alterar (de vegades de manera radical) la manera en què ens representem el món a nosaltres mateixos». Podem pensar en la globalització, en els avanços de les TIC i la recent transformació digital⁴ com a processos que «revolucionen les qualitats objectives de l'espai i el temps», atés que poden fer que els experimentem de forma fugaç i fragmentària.⁵

Podria ser més fàcil visualitzar aquests canvis en la nostra percepció del temps i l'espai (provocats per la

globalització i les transformacions tecnològiques com la digitalització) si recorrem a la descripció que George Ritzer (2011) fa d'*èpoques sòlides* i *èpoques líquides*.

(I) Les *èpoques sòlides* són anteriors a la globalització actual. Es caracteritzen per una *solidesa* de persones, coses, informació i llocs (Ritzer, 2011). La solidesa descriu mons en què «les barreres existeixen i són erigides per a evitar la lliure circulació de qualsevol tipus de coses» (Ritzer, 2011: 5). En altres paraules, els mons sòlids estan fixos en un únic lloc geogràfic, mentre que el moviment del temps en aquests mons és lent, igual que la mobilitat general de les persones, les coses i la informació. L'estat nació és un bon exemple d'una entitat política que construeix barreres que restringeixen la mobilitat i, com a resultat, roman congelat en el temps i en l'espai. Ritzer observa que els estats nació exsuden un sentit de fixesa comuna per a èpoques preglobalització sòlides perquè dificulten el flux fàcil de la informació, les persones, els llocs i les coses.

(II) Les *èpoques líquides* estan formades per la globalització i faciliten la mobilitat de les persones, les coses, la informació i els llocs (Ritzer, 2011). Els fenòmens líquids, fins i tot les èpoques líquides, són ràpids i difícils de controlar. Ritzer (2011: 6) ho exemplifica assenyalant la naturalesa sense fronteres de la interacció en les xarxes socials, com Facebook i Twitter. Les idees clau darrere de la noció dels fenòmens líquids de Ritzer també estan resumides en allò que Vincent Kaufmann (2002: 12) anomena la «fluidificació de la societat». Amb això es refereix al «creixement de la mobilitat» i la velocitat cada vegada major del «moviment de béns, informació i idees». Les idees de Ritzer i Kaufmann deriven essencialment de la noció de *modernitat líquida* presentada per Zygmunt Bauman en la seua obra seminal *Liquid Modernity* (2000). Bauman utilitza el terme *modernitat líquida* per a descriure una era caracteritzada per la intensa desintegració del temps i l'espai, on ambdós es tornen molt esquius. És una era en la qual «els més evasius, els que es poden moure lliurement» són els que manen (Bauman, 2000: 120).

2 El document entén la globalització de la manera següent: «Un procés transplanetari que implica augmentar la liquiditat i el creixement dels fluxos multidireccionals, així com les estructures que troben i produeixen» (Ritzer, 2011: 2).

3 Aquest document assumeix que la globalització i els desenvolupaments tecnològics posteriors, com els produïts en el camp de les TIC, induïxen canvis en diversos camps de l'activitat humana. Cal assenyalar, no obstant això, que també hi ha autors que són més «cautelosos» sobre l'impacte d'aquests desenvolupaments en la nostra percepció del temps i l'espai. Podeu veure Kaufmann (2002), especialment el Capítol 1, per a un resum perspicaç d'algunes veus crítiques sobre la globalització i la influència de les TIC en la nostra percepció del temps i l'espai.

4 Amb *transformació digital*, el document es refereix principalment a l'increment de l'ús de tecnologies digitals, incloent-hi les xarxes socials, els jocs en línia i els telèfons mòbils, en diverses àrees de l'activitat humana.

5 Els parells binaris següents poden ajudar a la comprensió dels termes *efímer* i *fragmentari* usats en l'article: *efímer-permanent*, *efímer-incessant*, *fragmentari-sencer* i *fragmentari-ininterromput*.

Tenint en compte aquesta distinció entre èpoques sòlides i líquides, les entitats socials i polítiques poden respondre de diferents maneres als processos que «revo- lucionen les qualitats objectives de l'espai i el temps» (per exemple, la transició d'èpoques sòlides a líquides; la globalització i els desenvolupaments tecnològics). També poden ajustar-se a aquests processos i canvis, o poden rebutjar-los.

Per tal de posar-ho en perspectiva, segons Ritzer, tot i que el món contemporani és cada vegada més fluid, sovint succeeix que les demandes de «noves formes de solidesa són el resultat d'una major fluïdesa». Aquestes «demandes de solidesa» es produeixen quan l'autoritat simbòlica de les narratives d'identitat nacional personal i col·lectiva (freqüentment lligada a l'entitat espaciotem- poral d'un estat nació sòlid) comença a disminuir. En la interpretació de Harvey, la fragmentació del temps i l'espai (que es tornen transitoris i difusos) pot interrompre la continuïtat de les narratives d'identitat personal i grupal. Aquesta interrupció, al seu torn, pot desencadenar sentiments nacionalistes i autoritaris (és a dir, demandes de noves formes de solidesa).

A més de la pèrdua de l'estabilitat i la continuïtat en les narratives d'identitat personal i grupal, una altra raó per a les noves demandes de solidesa és la major complexitat de la vida en el món modern i globalitzat de hui. Aquesta complexitat, segons Christopher Bollas (2018), divideix la comunitat global en «individus de riquesa, poder i influència que dirigeixen imperis deriva- ts de l'ús creixent de la tecnologia punta» (aquells que es troben còmodes amb la globalització), i les persones per a les quals «la complexitat de la vida globalitzada moderna ha anat més enllà de la seua comprensió» i que no han sigut capaços d'identificar-se amb l'univers d'alta tecnologia de la modernitat. Bollas identifica aquesta divisió com un desencadenant de sentiments autoritaris i nacionalistes.

Hui, l'espai polític mundial ha vist un renaixement dels sentiments nacionalistes i autoritaris en forma de populisme. Els partits polítics i dirigents populistes s'han fet sentir i han gaudit d'un èxit electoral creixent. Per a il·lustrar-ho, a Europa de l'Est, els partits populistes de

dreta radical com Fidesz (Aliança Cívica Hongaresa) i el polonés Prawo i Sprawiedliwość (Llei i Justícia, PiS) han guanyat o han consolidat les seues posicions en el govern (Rensmann, 2017). La crisi financera de 2008 ha ajudat a l'èxit dels partits populistes d'esquerra i antiausteritat a Grècia (Syriza, Coalició de l'Esquerra Radical) i a Espanya (Podemos) (Mudde, 2016: 25). L'escena política de l'Europa Occidental ha vist partits populistes de dreta, com el Front National de França (Front Nacional, FN), el Partij Voor de Vrijheid hol- landés (Partit per la Llibertat, PVV) i l'Alternative für Deutschland (Alternativa per a Alemanya, AfD) desafiar els «competidors polítics convencionals» i el «marc mateix de les democràcies liberals constitucionals existents» (Rensmann, 2017: 1). Els estudis sobre populisme també aborden l'elecció de Donald Trump com a 45è president dels Estats Units i el referèndum del Brexit com a expressions del populisme (Bollas 2018; Mudde i Kaltwasser, 2018).

A més dels seus sentiments nacionalistes i autoritaris, com es veu per exemple en la promesa del Front Na- tional de «tornar a França la glòria monocultural del seu passat» en resposta a la immigració massiva i a la creixent desocupació (Mudde, 2016: 26), els partits populistes i els polítics sovint es caracteritzen per una postura antimodernitat, antipluralisme i anticosmo- polita. Al mateix temps apel·len regularment als «vells temps» quasi utòpics d'un passat preglobalitzat (per exemple, les promeses interminables de Trump de «tornar a fer gran Amèrica»), que es perden a causa de la naturalesa transitòria dels temps moderns i de l'espai, i per la disminució de l'autoritat simbòlica dels espais geogràfics locals i l'entitat política de l'estat nació. En la seua retòrica, els partits populistes ben sovint posen en pràctica narratives basades en una idea general d'identitat nacional comuna que connecta una massa homogènia de «bona gent».

Aquest article aprofundeix en els vincles entre la glo- balització, les TIC i la tecnologia digital, l'impacte de les tecnologies en la percepció del temps i l'espai, i el populisme. Es basa en les idees de Ritzer, Kaufmann i Bauman sobre èpoques líquides i sòlides per a enten- dre per què els partits populistes han tingut tant èxit

polític recentment. Els components d'aquesta anàlisi hi inclouen (1) l'abast de la reacció autoritària nacionalista; (2) l'experiència canviant del temps i l'espai; (3) la globalització com a desencadenant de tals canvis, i (4) l'avanç de les TIC i les tecnologies digitals. L'article també analitza l'ús retòric dels populistes de la noció d'un «passat gloriós», «utòpic», «perdut» i d'un estat nació «sòlid» per a impulsar el seu èxit electoral.

Les parts de l'argument central de l'article s'enumeren a continuació per a més claredat i són:

- (I) que la gran velocitat dels recents avanços tecnològics canvia la forma com experimentem el temps i l'espai, ja que els fan cada vegada més líquids, fugaços i fragmentaris —aquesta noció s'usa com a eix principal del marc teòric de l'article—;
- (II) que la fragmentació espai-temps esgarra el teixit de les narratives d'identitat nacional, fet que, al seu torn, condueix a la pèrdua de la fe en la noció d'una identitat nacional única, coherent i sòlida, de manera que els partits populistes responen intentant ressuscitar la idea d'un passat compartit;
- (III) que el «passat compartit» consagra una configuració espaciotemporal⁶ donada, és de naturalesa utòpica i permet que els populistes l'utilitzin com a eina retòrica per a aconseguir suport, i, per tant, (IIIa) aconseguen atraure el vot evocant la nostàlgia, i (IIIb) empren una lògica binària utòpica-distòpica que considera el passat com a utòpic i el present com a distòpic, creant així dos parells binaris: utopia-distopia, passat-present;
- (IV) que la funció retòrica de la configuració espaciotemporal utòpica abans mencionada alimenta l'èxit dels partits populistes.

⁶ Entenem per *configuració(ns) d'espai-temps* el següent: (I) *configuració* denota «una disposició de parts o elements en una forma, figura o combinació particular» (Oxford English Dictionary [OED], n.d.); (II) *configuració d'espai-temps* descriu una disposició d'elements temporals i espacials específics en una configuració particular.

La literatura de les ciències polítiques i socials sobre la dinàmica dels partits populistes ha prestat poca atenció a les teories en els camps d'estudis culturals i en les humanitats. En canvi, el treball acadèmic sobre el populisme s'ha limitat a identificar actors clau, polítiques de partits, a mapejar l'èxit electoral dels partits populistes, a caracteritzar l'electorat i a articular les característiques principals de la ideologia d'aquests partits. No obstant això, hi ha hagut poca investigació sobre els corrents culturals que alimenten l'èxit dels partits populistes. Una excepció recent és l'intent de Lars Rensmann (2017: 124) d'advocar per un «gir cultural» en els estudis de la política populista contemporània, en què utilitza una lent teòrica interdisciplinària basada en la sociologia, la política, la psicologia política i els estudis de mitjans per a analitzar el context cultural contemporani, i facilitar així l'èxit electoral dels partits populistes.

Aquest article es basa en els coneixements dels estudis culturals i les ciències polítiques per a construir un marc teòric interdisciplinari que explique l'èxit electoral recent dels partits populistes a Europa i en altres llocs. Aquest marc es basa en un recull de literatura secundària que cobreix el postmodernisme, els *game studies*, la realitat augmentada i la capacitat de les tecnologies digitals per a alterar les nostres percepcions del temps i l'espai; estudis utòpics; els aspectes funcionals del concepte d'utopia en el camp de la retòrica i idees de la psicologia de la nostàlgia. Les seccions següents detallen la rellevància d'aquests camps per al marc teòric de l'article. A diferència dels estudis recents sobre populisme, el document pren l'experiència canviant del temps i l'espai (des d'una perspectiva postmoderna sobre els fenòmens culturals) com una variable clau per a explicar l'èxit dels partits populistes.

S'ha adoptat una perspectiva postmoderna (amb l'experiència de l'espai-temps com a variable clau) per a donar un enfocament diferent en l'anàlisi de com els partits populistes construeixen i reviu narratives d'identitat. Pensem que la retòrica que exploten aquestes narratives explica en gran manera les recents victòries electorals dels partits populistes. Hi ha una gran quantitat de literatura sobre els rols exercits per la construcció nacionalista de la identitat en la política

populista. Però poques vegades prenen en consideració (1) les percepcions canviantes de l'espai-temps o (2) la compressió de l'espai-temps. No obstant això, tal com argumentarem més endavant, ambdós constitueixen una variable fonamental per explicar la formació de les identitats col·lectives i l'ús retòric d'un passat utòpic imaginat i construït sobre elles. L'article acaba agrupant tots aquests aspectes per a ressaltar els vincles entre la globalització, els canvis tecnològics i el populisme.

L'article s'estructura de la manera següent. El primer apartat comença explorant algunes idees clau de la filosofia del postmodernisme, com la compressió espaciotemporal i les metanarratives. Després combina aquests conceptes amb les idees sobre les diferents narratives d'identitat nacional que sorgeixen de les transformacions tecnològiques i la globalització. L'apartat acaba analitzant com els populistes apelen a un passat sòlid compartit. La segona part se centra en la utopia i la seua funció retòrica. El marc teòric general s'aplica en aquesta conjuntura utilitzant més exemples de la política populista. Cada apartat comença amb una descripció detallada de la seua estructura per tal de donar una visió general dels subapartats corresponents. Les conclusions reflecteixen qüestions teòriques i/o metodològiques i les limitacions de l'article.

LA DESINTEGRACIÓ DEL TEMPS I L'ESPAI I UNA «CERCA DE LA SEGURETAT» EN EL DESPERTAR D'ALLÒ EFÍMER

Hi ha dues idees de la filosofia del postmodernisme que resulten fonamentals per a l'anàlisi del populisme en aquest article. La primera es refereix a la tensió entre la singularitat i la pluralitat de la veritat i el significat tal com es reflecteix en la noció de metanarratives de Jean-François Lyotard i s'articula en la seua obra principal, *The Postmodern Condition* (1979). El segon se centra en la noció de la compressió espaciotemporal desenvolupada per David Harvey en el seu llibre *The Condition of Postmodernity* (1990).

Aquesta última secció comença amb una discussió de metanarratives i se centra, en particular, en la seua aplicació en el temps i en l'espai. Després, la discussió

pren una direcció lleugerament diferent i reconstrueix els principis de la compressió espaciotemporal aplicats al pensament sobre la globalització i les recents transformacions tecnològiques. L'apartat acaba amb un debat sobre com aquestes idees influeixen en el recent sorgiment dels sentiments negatius (per exemple, antimodernitat, antipluralisme i anticospolítisme) i l'apel·lació a un passat comú («els bons vells temps») tan comunament invocat pels partits populistes.

La noció de metanarratives en el context de la política nacional de la identitat

La tensió entre singularitat i pluralitat és un fil conductor del pensament postmodern sobre la cultura i sorgeix de diferents formes de veure la veritat i el significat. Mentre que «un enfocament singular» de la veritat i el significat adopta una postura unidimensional, que insisteix en la seua universalitat, «l'enfocament pluralista», que caracteritza el postmodernisme, remarca la seua naturalesa subjectiva i multidimensional i, per tant, adopta una postura relativista.

L'antagonisme entre aquests dos enfocaments del significat i la veritat es reflecteix en la noció de les metanarratives⁷ de Lyotard. Les metanarratives, o grans narratives, estan vinculades a l'«enfocament singular» del significat i la veritat. Aquestes narratives poden veure's com «històries sobre el món que s'esforcen per resumir-ho tot en un sol relat» (Lyotard, 2004: 355). En altres paraules, les metanarratives busquen encaixar el tot en un sol marc narratiu. Així, tots els fragments d'informació trobats queden confinats en uns esquemes narratius d'estretor de mires, que deixen poc espai per a les interpretacions alternatives.

Aquesta forma de processar i organitzar la informació, com es reflecteix en la noció de metanarratives, posseeix matisos de «totalització» a la vista de la majoria dels pensadors postmoderns. En *Postmodernism, or the Cultural Logic of Late Capitalism* (1991), Fredric Jameson

⁷ Seguint *The Postmodern Condition* de Lyotard, aquest document utilitza els termes *metanarratives* i *grans narratives* indistintament.

il·lustra aquest punt de vista i emfatitza la naturalesa «totalitzadora» de les metanarratives, en escriure que «esborren la diferència» i finalment creen una «homogeneïtat massiva».

Per donar un exemple en línia amb el raonament postmodern, les grans narratives filosòfiques, com el marxisme, tenen una «dinàmica totalitzadora» que fa que la identitat de l'individu siga cada vegada més trivial enfront de l'«autoritat» dels seus esquemes (Jameson, 1991). Aquesta «dinàmica totalitzadora» es manifesta quan l'individu s'incorpora a un marc narratiu que el processa d'acord amb les seues pròpies regles. En el cas del marxisme, això es tradueix en la selecció i classificació dels individus en funció de la seua condició econòmica i la seua classe, que, al seu torn, permet la construcció de dos camps antagònics: el «proletariat» i la «burguesia».

Una dinàmica semblant està present en les metanarratives d'identitats culturals, o narratives d'un passat col·lectiu, associades a ideologies nacionalistes basades en el reconeixement d'un poble (*volk*) homogeni vinculat a un temps i un lloc particulars i que perdura fins al present. Les narratives d'un passat col·lectiu («imaginariis nacionals») posseeixen un sentit de continuïtat i es converteixen en «transnacionals» i «tranhistòriques» (Anderson, 1991: 50). Tals narratives d'identitat nacional són un component ideacional comú dels partits populistes. Per exemple, l'AfD alemanya afirma actuar en nom del ciutadà alemany normal i corrent i lluitar per la sobirania de l'estat nació alemany (Caiani i Kröll, 2017). De la mateixa manera, el partit polític d'extrema dreta italià Forza Nuova (Força Nova, FN) es presenta com a defensor del poble italià amb una «concepció nacionalista de poble» quan el descriu com «la totalitat dels subjectes que viuen en la pàtria [italiana]» (Caiani i Kröll, 2017: 347).

En resum, la idea central d'aquest apartat és que els pensadors postmoderns es rebel·len contra la naturalesa totalitzadora de les metanarratives. Sota una «perspectiva postmoderna», per exemple, una persona nascuda a Itàlia no sols s'identifica necessàriament com a italià, sinó que pot tenir múltiples identitats. De la mateixa

manera, la superfície terrestre d'Itàlia es pot identificar com a Itàlia i com a Europa. En permetre la coexistència de múltiples significats, els postmoderns essencialment desestabilitzen els significats fixos o singulars.

La metanarrativa d'un passat comú com a configuració espaciotemporal impregnada de significat i valor

La tensió entre singularitat i pluralitat, així com la desestabilització postmoderna d'un significat fix, ajuda a explicar les transformacions en la nostra percepció del temps i l'espai. Aquests canvis de percepció provenen de la globalització i els avanços gegants realitzats per la tecnologia. Aquests, al seu torn, revelen com funciona la dinàmica en les esferes culturals i polítiques.

Les percepcions postmodernes sobre metanarratives, així com la tensió subjacent entre singularitat i pluralitat, es poden aplicar a les percepcions del temps i l'espai. Conceptualitzem aquests fenòmens i les formes que prenen com a *construccions* modelades per contextos polítics, socials i culturals específics (Dickens i Fontana, 2002). Atés que són construccions culturals, les diferents configuracions d'espai-temps estan impregnades de significats i valors modelats pels contextos. Al mateix temps, aquestes configuracions espaciotemporals donen forma a les narratives d'identitat que es troben en els seus contextos socials, polítics i culturals.

Per posar-ho en perspectiva, com a construccions culturals, diferents configuracions d'espai-temps poden adquirir diferents significats i valors per a distints grups d'individus. Segons Pierre Bourdieu, els significats i valors de diferents grups socials (per exemple, classes socials i subcultures) i diferents individus es projecten interminablement en configuracions espaciotemporals específiques (Harvey, 1990). Aquest procés d'assignació de valor/significat i l'acte posterior de reconèixer aquests significats i valors per a un grup donat, li permet aconseguir la «integració social i lògica» (Harvey, 1990: 215).

La pràctica col·lectiva d'atribuir valors i significats a diferents configuracions espaciotemporals pot conduir a la construcció de mites. Aquests mites, com el de l'Àustria mil·lenària (Wodak, 2009: 194), poden equi-

parar-se amb la noció postmoderna de metanarratives. Ací, els elements temporals i espacials es tornen fixos, com si estigueren dins d'una configuració donada, i en el procés adquireixen un significat i/o valor que els uneix en un tot compacte.

Al mateix temps, els mites derivats d'una configuració espaciotemporal donada, i els valors i significats que impregnen la seua matriu simbòlica, fomenten «la identitat d'un lloc: la seua estructura social, el seu caràcter polític» i la seua «cultura local» (Massey, 1994: 120). La configuració espaciotemporal de Sant Petersburg a Rússia en els temps de Pere el Gran mostra com els mites vinculats a una configuració espaciotemporal donada influeixen en la identitat del lloc. Després de la seua fundació en 1703, la ciutat es va associar amb diversos mites culturals que més tard van influir en la identitat de la cultura local. La fundació de la ciutat tenia connotacions apocalíptiques, perquè el seu paper com a nova capital va ser vist com una ruptura amb la tradició medieval russa. No obstant això, al mateix temps, va consagrar l'esperança que Rússia es convertira en part de l'Europa «moderna» (Wachtel i Vinitsky, 2009). Hui, Sant Petersburg encara es considera la capital europea de Rússia, i aquesta imatge de la ciutat és un motiu recurrent en les narratives sobre la posició de Rússia respecte a Europa.

Hi ha dos elements que tenen una «importància preeminent i connotacions positives» en la construcció d'un passat col·lectiu en l'Àustria moderna. Un d'ells és la monarquia dels Habsburg i l'altre és el Tractat d'Independència de 1955 (Wodak et al., 2009). Segons aquest estudi de Wodak (2009: 194), els polítics austríacs estan posant més èmfasi en les configuracions espaciotemporals d'un passat nacional, la qual cosa suggereix que el mite cultural i la idea d'«una Àustria mil·lenària» està fermament arrelada en la consciència nacional. Altres períodes de la història austríaca queden prou ignorats en els discursos que empen els polítics per augmentar la consciència nacional.

Els partits populistes d'extrema dreta utilitzen mites semblants de passats col·lectius per a invocar «imagnar *polítics* i tradicions diferents» i evocar «passats

nacionalistes diferents en forma de narratives *d'identitat*» per a tractar problemes diversos en la política contemporània, com la immigració o la desocupació (Wodak, 2013: 26).

Amb tot, el vincle entre un espai geogràfic donat i un segment de temps pot convertir-se en una metanarrativa o mite nacional que es repeteix sense parar i s'impregna de significats i valors específics de la cultura. Aquests mites també ajuden a construir identitats associades a un lloc en particular, així com el seu caràcter social i/o polític. Per tant, una configuració d'espai-temps sòlida, com l'Àustria mil·lenària, pot exercir un paper central en les narratives d'identitat nacional que després s'incorporen a la retòrica política dels partits populistes de hui.

Compressió espaciotemporal, el desmantellament de les configuracions espaciotemporals i la pèrdua de continuïtat

La fixació entre les configuracions espaciotemporals i el seu significat i valor (com es reflecteix en la noció de metanarratives i, més tard, en els mites de les identitats nacionals) s'ha desestabilitzat. Segons la teoria del postmodernisme de David Harvey, aquesta desestabilització prové de les TIC i les tecnologies digitals, que «revo-lucionen les qualitats objectives de l'espai i el temps» i donen com a resultat la compressió de l'espai-temps.

La globalització pot veure's com una narració o una història de «progressió temporal» i «expansió espacial» (Boym, 2001: 32), ja que redueix la distància entre els llocs. En conseqüència, les realitats «sòlides» es tornen cada vegada més «líquides» (Ritzer, 2011: 5) a mesura que la transferència d'informació, béns culturals i persones flueixen més lliurement a través de les fronteres. Les ràpides transformacions tecnològiques (l'ús creixent de xats en línia, les videoconferències, etc.) fan que la comunicació siga cada vegada més ràpida i eficient. Aquests avanços en la comunicació comprimeixen la nostra experiència de temps i espai i, quan ho fan, poden «desembolicar» la nostra afeció a les comunitats locals.

Els desenvolupaments recents en tecnologies digitals i informàtiques (com la introducció de la configuració

de realitat augmentada en jocs mòbils i plataformes semblants) mostren com els nous avanços tecnològics fragmenten la nostra experiència del temps i de l'espai, tal com s'entén en «termes postmoderns».

El joc mòbil de realitat augmentada *Pokémon Go*, desenvolupat per Niantic en 2016, permet als jugadors adquirir simultàniament una sensació de presència en diverses dimensions espaciotemporals: l'entorn immediat dels carrers de la ciutat i la simulació virtual d'aquests carrers en els seus telèfons intel·ligents. Aquesta configuració virtual està habitada per criatures anomenades *pokémon*. A través de la simulació virtual del nostre entorn immediat, *Pokémon Go* estén l'experiència espacial dels jugadors i reassigna «el nostre espai viscut en llocs de joc» (Hanson, 2018: 195). De manera semblant, el videojoc de novel·les visuals *Steins Gate*, desenvolupat per 5pb i Nitroplus, permet que els jugadors entren en multiversos on coexistixen diverses configuracions d'espai-temps. Els jugadors segueixen el protagonista Okabe Rintarō⁸ mentre viatja a través del temps i l'espai, i manipula esdeveniments en diferents configuracions espaciotemporals.

Segons Hanson (2018: 196), *Pokémon Go*, *Steins Gate* i altres jocs semblants canvien la nostra experiència del temps i l'espai. Això es deu al fet que el joc proporciona als jugadors formes de manipular el temps i l'espai, com són la capacitat per a interrompre, guardar, eliminar dades guardades i reproduir seqüències de joc específiques. Així, els jocs tenen «la capacitat d'alterar les experiències viscudes dels jugadors i de transformar els espais i el temps que habiten». Amb aquests exemples en ment, els canvis en la forma en què interactuem amb el món real a través de la tecnologia digital poden trencar-nos l'afecció al nostre entorn local immediat, ja que passem cada vegada més temps en espais virtuals i menys en el nostre món circumdant. La mateixa lògica es pot aplicar a les xarxes socials en línia, ja que podem passar més temps xatejant amb algú de l'altra punta del món i relacionar-nos menys amb la gent que ens envolta.

De la mateixa manera, l'intercanvi dinàmic de béns culturals fa que la nostra vida quotidiana siga cada vegada més transcultural —tan diversos com la mescla mundialment famosa del pastís de carabassa de Libby o la incorporació d'elements de la cultura i l'idioma russos en la sèrie de novel·les lleugeres japoneses *Durarara!* de Narita Ryōgo (2004-2014)—. Així, el nostre sentit de la distància espaciotemporal en tot el món disminueix. Com observa Doreen Massey (1994: 120), allò global i allò local s'entrellacen cada vegada més: «Allò global està en allò local en el procés mateix de la formació d'allò local». En resum, la nostra experiència de temps i espai s'està tornant cada vegada més «comprimida».

Harvey (1990: 284) assenyala que la compressió espaciotemporal pot tenir un «impacte desorientador i disruptiu» en la manera com experimentem aquestes dimensions. Segons la seua opinió, aquesta «desorientació» prové d'un sentit decreixent d'«espai absolut» i el predomini d'experimentar l'espai com a fenomen fragmentari, o com «espai relatiu». En altres paraules, l'«espai relatiu» comença a reemplaçar l'«espai absolut». Al seu torn, aquesta substitució desafia el «poder» o valor simbòlic, incrustat en categories espaciotemporals «sòlides» i les seues metanarratives associades, ja que crea un «efecte de desmantellament» en què els elements temporals i espacials d'una configuració es desvinculen (Harvey, 1990: 257). Per tant, el «desmantellament» de les configuracions espaciotemporals debilita el poder simbòlic i/o l'autoritat d'aquestes configuracions, que —no hem d'oblidar-ho— es construeixen a través de pràctiques col·lectives. Per tant, la compressió espai-temps fa que l'individu siga incapaç de vincular «les coses de manera que tinga sentit» i després perd «un sentit de continuïtat temporal» i està «condemnat a experimentar el món com una sèrie d'instantans no relacionats entre si» (Dickens i Fontana, 2002: 393-394). La compressió espai-temps acaba desestabilitzant una identitat fixa vinculada amb una configuració espaciotemporal específica.

Segons l'opinió de Massey, la compressió espai-temps amenaça les identitats personals en socavar l'estabilitat que els individus obtenen quan se centren en una sola categoria espaciotemporal. En conseqüència, la com-

8 Els noms japonesos estan escrits en l'orde correcte, amb el cognom davant del nom.

pressió espai-temps juntament amb la globalització i els avanços tecnològics poden portar els individus a construir dimensions espaciotemporals singulars que servisquen com a «font d'autenticitat i estabilitat» (cf. les demandes de Ritzer «de noves formes d'estabilitat») (Massey, 1994: 122). Aquest recurs es veu en les promeses dels populistes per a recuperar el passat i les tradicions perdudes. Per exemple, la italiana Forza Nuova va declarar que treballa per a «la regeneració de les tradicions de la gent» (Caiani i Kröll, 2017: 346).

En resum, la globalització i els avanços recents en tecnologia (com els videojocs RA) poden fragmentar la nostra experiència del temps i disminuir el nostre sentit de pertinença a una comunitat local. Aquests processos poden desestabilitzar les configuracions espaciotemporals «sòlides» (com ara l'estat nació), cosa que fa que les persones se senten desorientades, insegures i desproveïdes de les seues identitats a mesura que el món es «liqua» al seu voltant. Tals sentiments poden conduir a demandes per a la reconstrucció d'una configuració espaciotemporal estable i «sòlida», com l'estat nació.

La «cerca de seguretat» en el món actual

És dins d'aquesta dialèctica de l'efímer (induïda per la globalització i el subsegüent recurs a un passat comú com a font d'estabilitat) on s'arrelen els sentiments nacionalistes i una reafirmació creixent d'allò local. Aquesta dialèctica es troba en els partits populistes en tot l'espectre polític. En el seu inspirador estudi, *The Future of Nostalgia* (2008: 38), Svetlana Boym escriu que «el ràpid ritme d'industrialització i modernització va augmentar la intensitat de l'anhel de les persones pels ritmes més lents del passat, per la continuïtat, la cohesió social i la tradició».

En altres paraules, la naturalesa cada vegada més efímera del temps i l'espai augmenta la necessitat de «restablir» una configuració espaciotemporal estàtica limitada per fronteres precises, com les que ofereix una idea clarament definida de la nació.

Harvey (1990: 306) observa que el sorgiment del nacionalisme i la subsegüent revitalització del passat equivalen a una «cerca de la seguretat que el lloc sem-

pre ofereix dins dels canvis que implica l'acumulació flexible». L'actual fragmentació i multiplicació de l'espai-temps «virtual» enfront de l'espai-temps «real» fa que les persones busquen reafirmar les fronteres d'una nació. Aquesta és una reacció contra la desestabilització postmoderna de les categories espaciotemporals «tradicionals» i el sentit de continuïtat que proporcionen: «Per una banda, estan els grups dominants que evolucionen en un espai mòbil [l'elit cosmopolita], i, per l'altra, estan els exclosos que evolucionen en un espai fix [la gent], encadenats al localisme per les circumstàncies» (Kaufmann, 2002: 14). En aquest context, els sentiments antiglobalització, antipluralista i antimodernització expressats per diversos partits populistes provenen dels canvis induïts per la globalització i la compressió de l'espai-temps.

Per concloure, exposem les tres proposicions principals d'aquest apartat: (I) les configuracions espaciotemporals poden estar imbuïdes dels significats i valors de diversos grups d'individus i, en conseqüència, adquireixen el paper d'una metanarrativa perpètua que ajuda a construir la identitat del grup; (II) la naturalesa efímera de la postmodernitat pot desestabilitzar el sentit d'una identitat contínua associada a una configuració espaciotemporal específica, i (III) els sentiments nacionalistes, autoritaris i negatius, que caracteritzen la postura ideològica dels populistes, poden veure's com una reacció contra la naturalesa efímera de la postmodernitat que es manifesta en la interminable apel·lació dels populistes a un passat comú.

REVIURE UTOPIES PERDUDES

Tenint en compte els tres supòsits centrals de l'apartat anterior, aquest apartat desenvolupa l'argument que la tendència del populisme a reviure el passat (apel·lant a una metanarrativa d'una identitat cultural comuna) té connotacions utòpiques. Aquesta construcció d'un «passat utòpic» com a configuració espaciotemporal única i coherent (versus la postmodernitat efímera) és una eina poderosa per a mobilitzar les masses. Fomenta el suport als partits populistes provocant nostàlgia i utilitzant una lògica binària utòpica-distòpica.

Aquest apartat comença amb una breu discussió sobre el concepte d'*utopia* i se centra en la capacitat de les utopies per a provocar la reflexió sobre els mons possibles o alternatius. Dins del marc teòric d'aquest article, parlem sobre com la insatisfacció amb la naturalesa efímera de la postmodernitat mina les identitats coherents. La desorientació identificada per Harvey desencadena un atractiu nostàlgic populista envers el passat. L'apartat acaba amb una discussió sobre el poder retòric de tals construccions utòpiques.

El passat nacional com a metanarrativa utòpica

Segons Gregory Claeys (2011: 9), el concepte d'*utopia* en cada època és «alguna variació d'un passat ideal i d'un futur ideal», i la relació entre els dos i el present. El terme va ser inicialment encunyat per Thomas More, qui el va fer servir com a títol del seu llibre *Utopia* (1516), nom amb què batejava una illa desconeguda i aïllada en la història. Amb el pas del temps, el terme va arribar a tenir diversos significats. Segons Vieira, pot denotar «llocs imaginaris, paradisiacs» o una narrativa específica associada a la literatura utòpica. Etimològicament, la utopia és «un lloc que no és un lloc, constituït simultàniament per un moviment d'afirmació i negació» (Vieira, 2010: 4). Aquesta dinàmica contradictòria d'«afirmació i negació» es manifesta simultàniament en (I) l'afirmació de la idea d'un ideal utòpic i en (II) la negació de la seua existència física «real».

El concepte d'*utopia* sovint adquireix un to mític o imaginari. L'antic mite grec de l'Edat d'or és un exemple de configuració espaciotemporal utòpica construïda que serveix com a contenidor de tots aquells aspectes de la vida que els grecs consideraven ideals (Claeys, 2011). Al mateix temps, aquests mites poden veure's com metanarratives que ajuden a construir una identitat cultural contínua per a una comunitat determinada. Reflecteixen significats i valors que es projecten col·lectivament en altres configuracions espaciotemporals.

La noció d'*utopia* es basa essencialment en la consideració de «solucions alternatives a la realitat» (Vieira, 2010: 5). Conté la imatge d'«el bon lloc» (Vieira: 6) i

reflecteix «visions de millora» (Claeys, 2011: 12). En aquest context, la utopia també pot veure's com una «reacció a un present indesitjable i una aspiració a superar totes les dificultats per mitjà de la imaginació de possibles alternatives»⁹ (Vieira, 2010: 7). Aquestes alternatives també poden ser el resultat del record: el descontentament amb el present pot desencadenar una revitalització del passat, ja siga fictici o real. *El paradís perdut*, de John Milton (1667), un relat de la rebel·lió angelical, per exemple, pot veure's com una narrativa que apel·la a un lloc utòpic perdut. La narrativa conceptualitza el paradís com un regne ideal i utòpic, i lamenta nostàlgicament la seua pèrdua després de l'expulsió d'Adam i Eva de l'Edèn, un acte que va crear un present «distòpic» (Claeys, 2011).

El descontentament amb el present abans esmentat permet als populistes revitalitzar la construcció d'un passat ideal com a resposta a un present imperfecte. En l'apartat anterior ja s'ha discutit com la globalització i el progrés tecnològic estan fent que l'espai-temps siga efímer comprimint-lo, creant la desorientació en suplanter l'«espai absolut» amb l'«espai relatiu» (Harvey, 1990: 284). La compressió espaciotemporal «amenaça» les identitats individuals i col·lectives. Això s'esdevé perquè el fenomen pot fracturar una sensació d'estabilitat basada en una configuració espaciotemporal única i coherent que funciona com «una font d'autenticitat» (Massey, 1994: 123). És precisament aquesta fractura en la continuïtat de les identitats «fixes» tradicionals la que està portant els partits populistes a reviuire la noció d'una identitat homogènia basada en una metanarrativa comuna d'un passat utòpic.

L'atractiu nostàlgic de passats compartits

En el seu influent estudi sobre la nostàlgia, Boym (2001: 30) escriu el següent:

La nostàlgia moderna està de dol per la impossibilitat del retorn mític, per la pèrdua d'un

⁹ En aquest document s'utilitzarà principalment el terme *utopia* com a concepte que denota «llocs imaginaris i paradisiacs», així com la seua propensió a provocar la reflexió sobre «possibles alternatives». Les seues funcions literàries no es contemplen ací.

món encantat amb fronteres i valors clars; podria ser una expressió secular d'un anhel espiritual, nostàlgia d'un absolut, una llar que és tant física com espiritual, la unitat endèmica del temps i l'espai abans d'entrar en la història.

Aquesta descripció de la nostàlgia com «un dol per la impossibilitat del retorn mític, per la pèrdua d'un món encantat amb fronteres i valors clars» i per «la unitat endèmica del temps i de l'espai», és paral·lela a les idees postmodernes d'una pèrdua de la continuïtat de metanarratives d'un passat nacional, així com la desintegració de la unitat del temps i l'espai.

Clay Routledge (2015: 34) també analitza aquest aspecte de la nostàlgia, el dol per la pèrdua de «fronteres i valors clars». En aquest sentit, escriu que la «autodiscontinuitat», o «sensació d'interrupció o desarticulació entre el passat i el present», desencadena sentiments nostàlgics, la qual cosa facilita l'apel·lació dels populistes «als bons vells temps». La nostàlgia ocorre essencialment quan els individus o grups intenten «recuperar un sentit d'identitat i continuïtat a través del reconeixement i la redefinició d'un passat compartit» (Milligan, 2003: 381). Els sentiments nostàlgics inspirats en la revitalització del passat contribueixen als «esforços de les persones per a satisfer les necessitats de pertinença» que es veuen perturbats per la liquiditat i el caràcter efímer de la globalització (Routledge, 2015: 51). Aquests sentiments nostàlgics, que es fan ressò de la idea del dol per un «paradís perdut», es discuteixen en una sèrie d'estudis recents sobre populisme.

En la seua anàlisi del nacionalisme, el populisme i els factors sociològics que van portar al Brexit, Craig Calhoun (2017: 57) escriu que el vot del Brexit no va ser només un vot contra la UE, sinó també un vot «pels bons vells temps», motivat pel descontentament amb el present multicultural i globalitzat de Gran Bretanya. Calhoun descriu el vot del Brexit com una expressió del nacionalisme anglès que anhela «que Gran Bretanya torne a ser gran» i una renovació de la seua identitat de dècades d'antiguitat. Essencialment, el vot del Brexit va canalitzar «la frustració, la ira, el ressentiment i l'insult, així com l'esperança que es puga

salvar una forma de vida que s'esvaeix i celebrar una identitat nacional orgullosa» (Calhoun, 2017: 58).

Un exemple comparable prové de Polònia. Szymon Wróbel (2011: 445) observa que el populisme polonès es caracteritza per la «decepció» arran de les recents transformacions sociopolítiques, com «la democratització, l'uropeïtzació i la globalització». En el seu estudi sobre el populisme a l'Europa de l'Est, Juraj Buzalka (2008: 757-763) identifica la «politització del passat rural» com un tret comú del populisme polonès i encunya el terme *populisme post-camperol* per a descriure «un tipus de cultura política populista moderna, basada en una estructura social no urbana i una ruralitat imaginada». A més, la retòrica dels populistes polonesos es basa en gran mesura en el passat i mobilitza el suport en apel·lar «a la continuïtat dels temps morals del passat, la salvaguarda d'una tradició essencialment cristiana» (Buzalka, 2008: 757).

L'afirmació de Forza Nuova que el partit polític treballa per a «la regeneració de la tradició popular» (Caiani i Kröll, 2017: 346), la promesa del Front National de tornar a França «la glòria monocultural del passat» en resposta a la immigració massiva i la creixent desocupació (Mudde, 2016: 26), així com l'aquiescència de Victor Orbán (Fidesz) i l'estímul de la nostàlgia per l'era de Miklós Horthy (Hann, 2015: 103), almirall hongarès i estadista que actuà com a regent del Regne d'Hongria entre les dues guerres mundials, també exemplifiquen com els populistes han estat revitalitzant el passat nacional i «plorant» la pèrdua dels «vells temps». Aquests sentiments nostàlgics, que es fan ressò de la idea del dol per un «paradís perdut», es discuteixen en una sèrie d'estudis recents sobre populisme.

De la mateixa manera, en un article recent sobre les condicions culturals de la política populista a Europa, Lars Rensmann (2017: 125) observa que la «noció implícitament antiuniversalista i antipluralista de "les bones persones" com a identitat homogènia també té automàticament un pes cultural» i «pressuposa la defensa d'una identitat cultural» contra el caràcter pluralista de les societats democràtiques liberals. Sota

la perspectiva teòrica del present treball, el pensament de Rensmann pot estendre's a la idea que la «defensa d'una identitat cultural» també prové del poder simbòlic minvant de les configuracions espaciotemporals autoritzades vinculades a aquestes identitats culturals i derivades de la creixent desafecció de les comunitats locals.

L'atracció dels populistes pel passat es pot veure a través de la lent de la nostàlgia. Sota aquesta perspectiva, la ruptura de les configuracions d'espai-temps i la pèrdua de continuïtat en les identitats nacionals condueixen a un dol nostàlgic pels «bons vells temps». Així mateix, la insatisfacció amb la globalització permet als populistes tractar el passat com una construcció utòpica i usar-lo per a mostrar que el present és molt imperfecte.

El poder retòric de la utopia

La dimensió utòpica de l'apel·lació dels populistes a un passat comú es fa evident una vegada que combinem la metàfora de «comunitats imaginades» (Anderson, 1983) o «estats imaginats» (Luisa del Giudice i Gerald Porter, 2001) amb idees dels estudis utòpics discutits en la secció anterior.

Les «comunitats imaginades» i els «estats imaginats» són el resultat de processos per mitjà dels quals la humanitat «es construeix i s'ubica en [...] mons, llocs i territoris de la ment» (Giudice i Porter, 2001: 1). Aquestes comunitats imaginàries, o estats, proporcionen «mons possibles, alternatius i paral·lels» (Giudice i Porter, 2001: 2) i, com a visualitzacions de mons alternatius o possibles, adquireixen un to utòpic, en paral·lel a la descripció de Vieira de la utopia com a idea basada en les «solucions alternatives a la realitat».

La creació d'estats o comunitats imaginàries també pot veure's com un procés de «fixació» d'una identitat cultural en un punt específic en el temps i l'espai; serveix com a visió d'un món alternatiu que entrellaça els membres de la comunitat que són considerats com a pertanyents a aquell món. La metanarrativa d'un passat comú que entrellaça «la bona gent» pot

veure's, doncs, com una configuració espaciotemporal que projecta una solució alternativa arran de la insatisfacció amb el present. Les crides nostàlgiques dels populistes a les metanarratives d'un «passat utòpic» funcionen com una eina retòrica per a mobilitzar les masses, cosa que ajuda a explicar els recents èxits electorals obtinguts pels partits populistes.

La teoria retòrica suggereix que la construcció d'un «món imaginat» o un món «millor existent en les mentes tant de l'orador com de l'audiència» és un fort mitjà de persuasió (Portolano, 2012: 114). Al llarg de la història, els oradors han utilitzat el concepte d'utopia, basat en característiques «extretes del caràcter col·lectiu del públic», per a crear un vincle empàtic entre ells i els seus oients (Portolano, 2012: 114). L'orador, en conseqüència, pot fer servir aquest enllaç per a mobilitzar l'audiència. L'atractiu utòpic del passat, en particular, en recórrer a la nostàlgia, és una eina eficaç que provoca fortes reaccions emocionals (Routledge, 2015). En aquest sentit, l'acte de «reestructuració», «mostrar noves connexions» pot funcionar com un fort reclam d'identitat i pot inspirar entusiasme en el públic (Van Stokkom, 2012).

El mode dual de raonament de les utopies ajuda a mobilitzar i interconnectar els membres d'una comunitat percebuda. Segons Claeys (2011: 32), el discurs utòpic sempre s'ha caracteritzat per un cert dualisme de pensament, atés que una utopia sempre va acompanyada d'una distopia.

Aquest enfocament dualista que tipifica la tradició utòpica esdevé important una vegada que la col·loquem dins del marc més ampli del pensament populista. Així com el discurs utòpic té un to dualista, també el té la postura ideològica dels partits populistes en la seua construcció d'un grup dins i fora del grup percebut. Específicament, un component central de la ideologia populista és la tendència a dividir les persones en dos «camps homogenis i antagònics: el poble pur contra l'elit corrupta» (Mudde i Kaltwasser, 2017: 6). Ací, «la gent pura» (vinculada per una metanarrativa comuna d'un passat millor) coincideix amb el «costat utòpic» del parell binari, mentre que l'elit corrupta (sovint

caracteritzada com «els guanyadors de la globalització»¹⁰ (Rensmann i Miller, 2015: 15) representa el «costat distòpic».

Donald Trump, per exemple, tendeix a usar termes que preparen l'escenari per a una conceptualització binària de «la gent bona» i «l'elit corrupta». Segons Fuchs (2018: 185), els exemples típics són «estúpid», «desastre», «terrible», «errors», «no és bo», «pèssim», «roïn», «defectuós», «fallit», «ineficaç», «perdedor», «horrible», «debilitat», «no prou fort», «massa emoció», «fracassat», «disruptiu», que crea «un binari clar entre guanyadors durs, reeixits i treballadors, i perdedors dèbils, fracassats i fluixos». Un dualisme semblant en el pensament (aquesta vegada, amb el binari de «antielitisme» o «dicotomia antipluralista») és una part integral de la ideologia populista en una escala més àmplia (Rensmann, 2017: 125).

En poques paraules, l'apel·lació dels populistes a un passat comú, «els bons vells temps», vist a través del prisma dels estudis utòpics, pot interpretar-se com el resultat de la insatisfacció amb el present. Específicament, la revitalització d'una configuració espaciotemporal única i coherent del passat brinda a les persones una sensació de continuïtat enfront de la naturalesa efímera del temps i l'espai induïda per la globalització.

Les metanarratives del passat comú permeten als partits populistes destacar una narrativa d'identitat del caos postmodern de la coexistència d'identitats múltiples i la naturalesa inherentment pluralista d'èpoques líquides i globalitzades. Dins d'aquest context, el passat es converteix en un regne homeostàtic i utòpic; un *paradis perdut* que crea vincles entre la gent i que, a través del seu atractiu retòric i nostàlgic, fomenta el suport als partits populistes.

10 Les idees de Ritzer (2011) sobre la globalització també es poden usar amb les dicotomies populistes dels guanyadors i perdedors de la globalització. Segons Ritzer, els membres d'elit de qualsevol societat poden viatjar i participar en l'intercanvi i els fluxos d'informació i béns amb major facilitat, aprofitant així els avanços aconseguits en la tecnologia del transport i la comunicació, mentre que els membres menys pròspers de la societat tendeixen a estar en desavantatge.

CONCLUSIONS

Aquest article ha tractat de construir una lent teòrica interdisciplinària per oferir una nova forma de veure els recents èxits electorals dels partits populistes, com Fidesz a Hongria, Front National a França o Alternative für Deutschland a Alemanya. A diferència dels estudis recents en el camp de les ciències polítiques, aquest document pren l'experiència canviant del temps i l'espai com una variable clau per a explicar l'atractiu dels «bons vells temps» entre els populistes i els vots que els genera.

El ràpid ritme del desenvolupament i del canvi tecnològic es manifesta en la globalització i les transformacions tecnològiques paral·leles (com les TIC i les tecnologies digitals). Aquests canvis en la nostra experiència del temps i l'espai condueixen a la desintegració de les configuracions espaciotemporals autoritzades. Això, al seu torn, trenca les narratives d'identitat nacional i desestabilitza les identitats col·lectives i personals. Els populistes apel·len a un passat nacional comú. Aquest passat mític crea un regne espaciotemporal homeostàtic que connecta els membres del «poble bo» homogeni i repara aquesta ruptura. Al mateix temps, desencadena un dol nostàlgic i quasi utòpic per un passat premodern i preglobalitzat. La naturalesa utòpica d'aquesta construcció espaciotemporal la converteix en un instrument retòric fort per a augmentar el suport als partits populistes.

Tot i que en aquest document hem tractat de proporcionar una lent teòrica interdisciplinària per a examinar el recent auge populista, només s'ha tractat un aspecte dels recents èxits electorals dels populistes (encara que és un aspecte prou ignorat en els estudis sobre el tema). Dit això, aquest article no ha abordat factors econòmics, com la crisi econòmica i financera de 2008, que ocupa un lloc destacat en els discursos dels partits populistes del sud d'Europa. El mateix s'aplica als factors que cauen dins del camp de les ciències polítiques, com, per exemple, la influència i el paper de la Unió Europea. A més, el mosaic de teories i àrees abordades en aquest document és ric i ocasionalment pot haver-nos portat fora del nostre camí argumental.

No obstant això, deixant de banda aquestes limitacions, l'article estén la investigació teòrica sobre el populisme en afegir-hi un nou punt de vista. D'aquesta manera creua els límits disciplinaris entre els estudis culturals i els polítics. El document destaca els efectes

de la globalització i les transformacions tecnològiques en la política populista contemporània. Finalment, remarca el poder retòric del concepte *utopia* i ofereix una nova explicació de per què els populistes busquen el *paradís perdut*.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Anderson, B. (1991). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Londres: Verso.
- Bauman, Z. (2000). *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Bollas, C. (2018). *Meaning and Melancholia: Life in the Age of Bewilderment*. Londres: Routledge.
- Boym, S. (2001). *The Future of Nostalgia*. Nova York: Basic Books.
- Buzalka, J. (2008). Europeanization and Post-peasant Populism in Eastern Europe. *Europe-Asia Studies*, 60(5), 757-771.
- Caiani, M. i Kröll, P. (2017). Nationalism and Populism in Radical Right Discourses in Italy and Germany. *Javnost-The Public: Journal of the European Institute for Communication and Culture*, 24(4), 336-354.
- Calhoun, C. (2017). Populism, Nationalism and Brexit. En W. Outhwaite (ed.), *Brexit: Sociological responses* (p. 57-76). Londres: Anthem Press.
- Claeys, G. (2011). *Searching for Utopia: The History of an Idea*. Londres: Thames and Hudson.
- Configuration (2019). En *Lexico.com*. Recuperado de <https://en.oxforddictionaries.com/definition/configuration>
- Del Giudice, L. i Porter, G. (2001). Introduction. En L. del Giudice i G. Porter (ed.), *Imagined States* (p. 1-7). Logan: Utah State University.
- Dickens, D. R. i Fontana, A. (2002). Time and Postmodernism. *Symbolic Interaction*, 25(3), 389-396.
- Fuchs, C. (2018). *Trumpology: Donald Trump's Ideology: Digital Demagogue*. Londres: Pluto Press.
- Hann, C. (2015). Why Post-imperial Trumps Post-Socialist: Crying Back to National Past in Hungary. En O. Angé i D. Berliner (ed.), *Anthropology and Nostalgia* (p. 96-122). Oxford: Berghahn Books.
- Hanson, C. (2018). *Game Time: Understanding Temporality in Video Games*. Bloomington: Indiana University Press.
- Harvey, D. (1990). *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. Cambridge: Blackwell Publishers.
- Inglehart, R. i Welzel, C. (2009). How Development Leads to Democracy: What we Know about Modernization. *Foreign Affairs*, 88(2), 33-48.
- Jameson, F. (1991). *Postmodernism or, the Cultural Logic of Late Capitalism*. Durham: Duke University Press.
- Kaufmann, V. (2002). *Re-Thinking Mobility: Contemporary Sociology*. Nova York: Routledge.
- Lyotard, J. (2004). The Postmodern Condition. En J. Rivkin i M. Ryan (ed.), *Literary theory: An anthology* (p. 355-364). Malden: Blackwell Publishers.
- Massey, D. (1994). *Space, Place, and Gender*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Milligan, M. J. (2003). Displacement and Identity Discontinuity: The Role of Nostalgia in Establishing New Identity Categories. *Symbolic Interaction*, 26(3), 381-403.
- More, T. (2014). *Utopia* (C. H. Miller, trad.). New Haven: Yale University Press. (Obra original publicada en 1516).
- Mudde, C. (2016). Europe's Populist Surge: A Long Time in the Making. *Foreign Affairs*, 95(6), 25-30.
- Mudde, C. i Kaltwasser, C. R. (2017). *Populism: A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Mudde, C. i Kaltwasser, C. R. (2018). Studying populism in comparative perspective: Reflections on the contemporary and Future Research Agenda. *Comparative Political Studies*, 51(13), 1667-1693.
- Portolano, M. (2012). The Rhetorical Function of Utopia: An Exploration of the Concept of Utopia in Rhetorical Theory. *Utopian Studies*, 23(1), 113-141.

- Rensmann, L. (2017). The Noisy Counter-Revolution: Understanding the Cultural Conditions and Dynamics of Populist Politics in Europe in the Digital Age. *Politics and Governance*, 5(4), 123-135.
- Rensmann, L. i Miller, J. (2015). Xenophobia and Anti-Immigrant Politics. En R. A. Denmark (ed.), *The International Studies Encyclopedia* (p. 1-22). Londres: Wiley-Blackwell.
- Ritzer, G. (2011). *Globalization: The Essentials*. Hoboken: John Wiley and Sons.
- Routledge, C. (2015). *Nostalgia: A Psychological Resource*. Nova York: Routledge.
- Van Stokkom, B. (2012). Deliberative Rituals: Emotional Energy and Enthusiasm in Debating Landscape Renewal. En S. Thompson i P. Hoggett (ed.), *Politics and the emotions: The affective turn in contemporary political studies (Part One: Emotion, Antagonism, and Deliberation)*. Londres: Bloomsbury Academic.
- Vieira, F. (2010). The Concept of Utopia. En C. Gregory (ed.), *The Cambridge companion to utopian literature* (p. 3-27). Cambridge: Cambridge University Press.
- Wachtel, A. B. i Vinitzky, I. (2009). *Russian Literature*. Cambridge: Polity Press.
- Wodak, R. (2013). «Anything Goes!» – The Haiderization of Europe. En R. Wodak, M. Khosraviniq i B. Mral (ed.), *Right-wing populism in Europe: Politics and discourse* (p. 23-38). Londres: Bloomsbury Academic.
- Wodak, R., De Cillia, R., Reisigl, M. i Leibhart, K. (2009). *The Discursive Construction of National Identity*. Edimburg: Edinburgh University Press.
- Wróbel, S. (2011). Mourning Populism: The Case of Poland. *Polish Sociological Review*, 176, 437-456.

NOTA BIOGRÀFICA

Dora Vrhoci estudia idiomes europeus, literatura i política en la University of Groningen, on va començar la seua llicenciatura en el programa Llengües i Cultures Europees en 2016. Les seues principals àrees de recerca dins del programa inclouen la política dels moviments socials, el transculturalisme, la cultura popular i la literatura russa.

